

Morfologie

Seznam studijní literatury:

Příruční mluvnice češtiny. 2. vyd., Praha: Lidové noviny, 1996. 799 s. ISBN 80-7106-134-4.

Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J. *Čeština pro učitele*. 3. vyd., Opava: VADE MECUM, 2002. 323 s. ISBN 80-86041-30-1.

Čechová, M. a kol. *Čeština - řeč a jazyk*. 2. vyd. Praha: ISV, 2000. 407 s. ISBN 80-85866-57-9.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. 2. vyd. Praha: Academia, 1998. 647 s. ISBN 80-200-0493-9.

Přehled témat:

1. Morfologie. Morf a morfém. Vztah morfologie k jiným jazykovědným disciplínám.
Funkční a formální morfologie.
2. Kritéria třídění slovních druhů.
3. Gramatické kategorie jmen.
4. Gramatické kategorie sloves.
5. Substantiva - třídění, skloňování.
6. Skloňování přejatých substantiv.
7. Skloňování vlastních jmen domácích a cizích.
8. Adjektiva - druhy a skloňování, stupňování.
9. Pronomina - druhy, skloňování.
10. Numeralia - druhy, skloňování.
11. Verba - tvarová soustava, třídění.
12. Neohebné slovní druhy (adverbia, prepozice, konjunkce, partikule, interjekce).
13. Vývojové tendence současné české morfologie.
14. Základní studijní literatura - mluvnice současné češtiny.

Znalosti požadované ke zkoušce:

1. Znalost odborné literatury

A. Uveďte přesné bibliografické údaje:

1. Vědecké mluvnice současné češtiny:

2. Současné slovníky spisovné češtiny:

3. Encyklopedický slovník současné češtiny:

4. Slovníky jazykovědných (lingvistických) termínů:

B. Odpovězte na otázky:

1. Která z vědeckých mluvnic je kodifikovaná?

2. Která z mluvnic je nejrozsáhlejší a nazývá se akademická?

3. Ve které mluvnici je nejobsáhleji zpracováno tvarosloví vlastních jmen?

2. Znalost odborných termínů

Vysvětlení pojmů:

morfologie
morfonologie
morfonologické alternace
morfém
morf
funkční tvarosloví
formální tvarosloví
paradigma
vzorové paradigma
tvarotvorný základ
tvarotvorný formant
kmen
kořen
koncovka
morfologická varianta
morfologická dubleta
gramatické kategorie
pád
gr. číslo
jmenný rod
gr. životnost
gr. osoba
gr. způsob
kategorie času
kategorie slovesného rodu
kategorie vidu
definice jednotlivých slovních druhů
slovesný tvar určitý
slovesný tvar neurčitý
slovesný tvar jednoduchý
slovesný tvar složený
slovesné třídy (princip členění sloves do tříd)
slovesa izolovaná
přídavná jména kvalitativní
přídavná jména relační
jmenný tvar přídavného jména
rodová a bezrodá zájmena
primární a sekundární předložky
spojky parataktické
spojky hypotaktické

Latinské ekvivalenty českých termínů:

tvarosloví
vzor
skloňování
časování
ohýbání
střídání hlásek
podstatné jméno
přídavné jméno
zájmeno
číslovka
sloveso
příslovce
předložka
spojka
citoslovce
částice
1. – 7. pád
číslo jednotné
číslo množné
rod mužský
rod ženský
rod střední
sl. způsob oznamovací
sl. způsob rozkazovací
sl. způsob podmiňovací
čas přítomný
čas minulý
čas budoucí
sl. rod činný
sl. rod trpný
sloveso dokonavé
sloveso nedokonavé
příčestí činné
příčestí trpné
přechodník
slovesný tvar jednoduchý
slovesný tvar složený
neurčitý tvar slovesa
dvojtvar
jméno obecné
jméno vlastní
1.– 3. stupeň (příd. jmen nebo příslovci)
předložky vlastní a nevlastní
spojky souřadící
spojky podřadící

Cvičení

Tvarosloví (morfologie)

Aspirin je patrně nejúspěšnější lék všech dob a zdá se, že tento jednoduchý léčebný prostředek získávaný původně z dubové kůry má před sebou velkou budoucnost. Mnoho lidí užívá aspirin buď samotný, nebo v kombinaci s jinými utišujícími prostředky. Lidé postižení artritidou, kterým tento prostředek pomáhá při léčení zánětů a otoků kloubů, potřebují obvykle vyšší dávky, asi čtyři až osm gramů denně. V sedmdesátých a osmdesátých letech začali lékaři provádět pokusy, aby ověřili myšlenku, že zředění krve vyvolané aspirinem by mohlo pomáhat lidem ohroženým nebezpečnými sraženinami v krvi. Při silném předávkování by se však objevily nejen příznaky otravy, ale i duševní poruchy, např. halucinace, oslabení koncentrace a poruchy spánku.

- a) V první větě textu určete slovní druhy.
- b) V tvarech slov: *kůry*, *kloubů* rozlište tvaroslovný základ a formant (koncovku).
- c) Vyhledejte ve druhém a třetím souvětí textu složené a jednoduché slovesné tvary.
- d) V posledním souvětí určete gramatické kategorie jmen a sloves.
- e) V první větě textu vyhledejte adjektiva, určete jejich stupeň a ta, která se dají stupňovat, vystupňujte.
- g) Vyhledejte v textu určité číslovky, určete jejich druh a typ skloňování.
- h) Vyhledejte v textu kondicionály a určete jejich druh, u posledního z nich všechny gramatické kategorie.
- ch) Slovesa 2. a 3. věty textu zařad'te ke třídám a vzorům.
- i) Vyhledejte v textu modální nebo fázová slovesa.
- j) Utvořte přechodník přítomný slovesa *užívat* a přechodník minulý slovesa *objevit*. Jaké časy při užití ve větě vyjadřují.
- k) Utvořte jednoduchou formu rozkazovacího způsobu slovesa *užívat* a opisnou formu téhož slovesa pro 3.os. j.č.
- l) Převeďte do pasiva větu: *V 70. a 80. letech lékaři prováděli pokusy.*

1. Urči slovní druhy, u sloves tvary jednoduché a složené a jejich druh.

Každou chvíli zjistil, že chlapci podnikli něco bez něho, že ho zapomněli na něco upozornit, že mají hesla, na jejichž smysl přišel vždycky poslední.

V posledních dnech měla příliš mnoho zážitků a teď se cítila tak šťastná, vzrušená i unavená, že vůbec nebyla schopná myslet.

2. Prostuduj třídění slovních druhů v Příruční mluvnici češtiny nebo v Češtině pro učitele a vypiš z textu cv. 1 příklady 5 plnovýznamových a 5 neplnovýznamových slovních druhů.

3. Urči slovesné tvary (jednoduché, složené, druh).

uložil jsem

začala mluvit

chtěl jsem se podívat

budu spát

(chlapec) byl pochválen

učíš se

měl bys přijít

byli bychom odešli

(báseň) se vytiskla

4. Kterými slovními druhy mohou být uvedené tvary slov, uveďte příklady ve větách.

pokladní

ráno

má

kolem

hnát

ale

5. Na základě příkladů z cvičení 4 se pokus vysvětlit, co je to slovnědruhov^á homonymie.

6. Charakterizujte hláskové alternace v tvarotvorném základu slova.

domu – dům

péci – peče

švagr – švagře

lhát – lžu

vrah – vrazi

oko – oči

vejce – vajec

léto – let

7. Určete tvarotvorný základ a tvarotvorný formant slov.

rybka

drahokamy

hoši

číslo

ruce

o filozofích

havran

soudcové

radost

starý

čerti

člověče

Substantiva

Rod podstatných jmen

1. Vyberte podstatná jména, která mají gramatický rod mužský životný.

Dobytek se pásal na svahu kopce.
Ledoborci zůstali v zálivu.
Dal si panáka na kuráž.
Hmyz poletoval nad rybníkem a obtěžoval rekreanty.
Zástupy demonstrovaly za svobodu tisku.
Čitatelé a jmenovatelé byli zkráceni.
Lid toužil po svobodném a klidném životě.
Našel jsem pěkného kozáka.

2. Doplňte koncovky sloves v příčestí minulém a trpném.

Bacily se v těle rychle rozmnožil __. Rodiče se zajímal __ o jeho prospěch. Koráli v moři tvořil __ ostrůvky. Oba neposedové se ztratil __ příbuzným z dohledu. Koně běžel __ tryskem. Dni se krátil __. Rukojmí byl __ předán __ vládnímu zmocněnci.

3. Najděte v SSČ rodové dublety:

kedluben r. m. –	řádek r. m. –
brambora r. ž. –	šál r. m. –
prostor r. m. –	precedens r. s. –

4. Mezi kterými rody kolísají následující podstatná jména? Informace hledejte v SSČ.

káně	rez
smeč	bronz
esej	kyčel
displej	kredenc
image	ralley

Gramatické číslo podstatných jmen

1. Určete gramatické číslo uvedených podstatných jmen. Jména pak rozdělte na pomnožná, hromadná, látková, abstrakta.

Vzduch, palivo, kalhoty, mládež, Vánoce, vesmír, Beskydy, kamení, révoví, cigarety, padesátiny, hmyz, plavky, panstvo, housle, učivo, lid, oči, uši.

2. Zapište tvary instrumentálu plurálu:

ty tvé hnědé oči	Pavlova rozbitá kolena
obě mé ruce	tři nohy stolu
obě její zlomené nohy	tachometr s ručičkou
čtyři oči	tytéž uši

dvě dlouhé paže

otcova mohutná ramena

Skloňování podstatných jmen

Skloňování podstatných jmen rodu mužského životného

1. Doplněte správné tvary dativu a lokálu singuláru.

dej to (pan Zdeněk Novák)
mluvil o (Eda Svoboda)
řekněte vše (pan inženýr Petr Zavadil)
zavolej zítra (Tomáš)
zmínil se o svém (učitel Vojtěch Mikovec)
poslal dopis (pan správce Ota Potměšil)
učili se o (Jan Amos Komenský)
předal listiny (prezident Václav Havel)
přišel ke svému (bratr Vláďa Procházka)
diskutovali o (Jan Evangelista Purkyně)
prodal auto (kolega Dítě, Poupě)

2. Dopište správné tvary vokativu singuláru.

Vážený pane (soudce) _____, to nejsou žádné důkazy. (Vojín Zavřel)
_____ ke mně! Ty jeden (falešník, nešťastník) _____!
(Pan Němec) _____, přijďte prosím ke mně. (Člověk) _____,
to přece nemůžete udělat! Milý (otec) _____, často na tebe vzpomínáme. Pane
(obhájce) _____, na to jste měl myslet. Můj jediný (rádce) _____, co
jen teď budeme dělat!

3. Utvořte správné tvary nominativu plurálu. Tvary ověřte v SSČ.

bratr Čapek	Čech	matematik
Ital	invalida	husita
klokan	demokrat	vejtaha
datel	Brňan	komunista
ekonom	Chetita	Asiat
filozof	ostrovan	Ir
despota	učitel	host
asketa	vlk	Pepíček
Rus	žurnalista	Španěl
Azték	historik	bandita

4. Uved'te spisovné tvary lokálu plurálu.

Lékař, Arab, Belgičan, průvodce, zeť, černochoch, koloušek, Mikuláš, papež, stávkokaz, študák, šerif, vorvaň, Němec, rorýs, hráč, Francouz, fyzik, biolog, holoubek.

Skloňování podstatných jmen rodu mužského neživotného

1. Doplňte spisovné tvary genitivu singuláru.

Jak se vypočítá součet úhlů (trojúhelník) _____? Pochází z (Písek) _____. Na semináři byl od (pondělek) _____ do (pátek) _____. Skočil rovnou do (rybník) _____. V celé oblasti už nebylo jediného (rybník) _____. Pravidelně se s ním setkávali od (srpen) _____ do (listopad) _____. Dožil se jednoho (rok) _____. Bez (budík) _____ se neobejdu. Z továrního (komín) _____ se valil šedý kouř. Koně vjížděli do (dvůr) _____. Pocházel z (Hodonín) _____. Mluvil ze (sen) _____. Příběh vyprávěl od (prostředek) _____.

2. Užijte správné koncovky podstatných jmen zakončených na -l, -s, -z.

Jaké léky se vyrábějí z (jitrocel) _____? Z českého (chmel) _____ se dělá dobré pivo. Vyndal z (popel) _____ upečené brambory. Při práci se bez (tmel) _____ neobejdeme. Jak se zbavit toho (plevel) _____? Po celý leden se konaly ve všech městech a vesnicích nádherné (ples) _____. Sklad byl přeplněn starými (vůz) _____, rezavými (hřidel) _____, dřevými (kotel) _____ a opotřebovanými (provaz) _____ s velkými (uzel) _____ na koncích. Na stole ležely velké krabice s různými (burel, hnědel, krevel) _____ a barevnými (minerál) _____ všeho druhu. V minulé hodině jsme se zabývali (kužel) _____, učili jsme se kreslit (uhel) _____. Staré (obraz) _____ s (anděl) _____ visely nad stoly zdobenými větvíčkami (chmel) _____.

3. Doplňte správné koncovky podstatných jmen rodu mužského zakončených na -n, v případě potřeby uveďte dubletní koncovky.

Vrátím se do (týden) _____. Kalhoty nosí bez (řemen) _____. Na hlavním (hřeben) _____ Jeseníků leží ještě sníh. (Den) _____ utekly jako voda. Na vyhrátém (kámen) _____ ležela ještěrka. Setkali se u (pramen) _____ Moravy. Ke (kořen) _____ slova přidáváme předpony a přípony. Popálíš se od (plamen) _____. Posadili se u (kmen) _____ poraženého stromu. Bez (hřeben) _____ se neobejdu. V následujícím (půlden) _____ budu odpočívat. V tomto (týden) _____ nás čeká mnoho práce. Mnoho (den) _____ jsme strávili přípravami na divadelní představení.

4. Doplňte stylově rovnocennou, případně hovorovou variantu tvaru. Pracujte se SSČ.

v hotelích	po kouscích
o kostelích	v lesících
po okresech	o obláčcích
ve sklepech	po chodnících
po jezech	v teplákách
v pytlich	po plesech

Některá podstatná jména rodu mužského mají v lokále plurálu pouze jednu koncovku. Doplňte ji a ověřte v SSČ.

rybník	břeh
cíl	prostředek
plech	šachy
jako na (drátek)	ve (sen), o (sen)

5. Uveďte spisovné tvary lokálu singuláru.

Zábřeh, Hamburk, Mělník, Žďár, Beroun, Kojetín, Mnichov.

6. Zapište nepravidelnosti ve skloňování životných i neživotných podstatných jmen rodu mužského. Informace vyhledejte v odborné literatuře či v SSČ.

člověk					
host					
bratr					
kněz					
kůň					
den					
korál					
mikrob					
Hradčany					
Vánoce					
Velikonoce					

Skloňování podstatných jmen rodu ženského

1. Doplňte správné tvary množného čísla (skloňování podle vz. *píseň, kost*).

Trenér v takových bezesných (noc) _____ probírá každý detail. Studenti byli brzy hotovi se svými (odpověď) _____. K závěrečným (část) _____ práce nemáme žádné další připomínky. Do společnosti nosí pánové klasický oblek, ke slavnostním plesovým (noc) _____ patří smoking. Pampeliška pomáhá při chronických (nemoc) _____ kloubů a žlučnickových potížích. Musíme zabránit častým (krádež) _____. Mnohé městské (čtvrť) _____ byly zničeny při posledním nočním útoku. Na (hráz) _____ rybníka se shromáždily stovky lidí. Ve (zeď) _____ stavení se drolil písek. Ve svých (paměť) _____ se často vracel k zážitkům z dětství. Účast na (masáž) _____ byla velice prospěšná. O tvých (lest) _____ vím své. Takovým (past) _____ se raději vyhýbám. Dozvěděli jsme se o mnoha (oběť) _____. Nevěřím tvým (řeč) _____. Obhajoval své názory několika (stať) _____ v tisku, ale reagoval i podrážděnými (odpověď) _____ na přímé dotazy. Jako předseda má široké (pravomoc) _____. Svou výzvu chtěl předat všem (velmoc) _____.

2. Převeďte do správného tvaru podstatná jména *ruka, noha*.

Po sportovním zápasu si potřásají (ruka) _____ poražení s vítězi. Vzepřel se o zem (obě ruce) _____. Kontrola se nám vymkla z (ruce) _____. Skočil do toho (rovné nohy) _____. Stáli se (založené ruce) _____. Měl špínu na (obě dvě ruce) _____. Holčička radostně tleskala (ruce, ručičky) _____. Stůl stál na čtyřech (nohy) _____. Indové nás vítali se (sepjaté ruce) _____.

3. Napište tvary 2. pádu:

skica (j.č.)	jóga (j.č.)
archa (j.č.)	sója (j.č.)
idea (j.č.)	Troja (j.č.)
ovce (mn.č.)	košile (mn.č.)
chvíle (mn.č.)	lžice (mn.č.)
definice (mn.č.)	expozice (mn.č.)
jeskyně (mn.č.)	hospodyně (mn.č.)

4. Doplňte správné tvary podstatných jmen ženského rodu (uved'te dubletní koncovky).

Bavilo vás lézt po (skály) _____? Vyhýbali se (díry) _____. Nasbírali jsme hodně (houby) _____. Sedávala na lavičce pod košatými (lípy) _____. Přines ještě pět (lžice) _____. Pokoj osvětlovalo několik (svíčky, svíce) _____. Vydali se plnou (pára) _____ vpřed. Podíleli se na dokončení projektu významnou (míra) _____. Přiložili obvaz ke krvácejícím (rány) _____. Podlehl (rány) _____ osudu. Zapůsobil (váha) _____ své osobnosti.

5. Doplňte.

Přijíždím z ...

Břeclav

Čáslav

Nusle

Budějovice

Postupim

Chrudim

Tatry

Krkonoše

Boleslav

Beskydy

Hranice

Vítkovice

Skloňování podstatných jmen rodu středního

1. Výrazy užitje ve větách (vzor město).

na jaře

o jaru

na bříše

o břichu

do roka

do roku

o autu

v autě

2. Slova v závorkách převed'te do správných tvarů.

Vítr se proháněl po (strniska) _____. Už se nezmiňuj o těch (psiska) _____. Cestovali jsme po českých (městečka) _____. Umíš to vyjádřit v (procenta) _____? V obou (stanoviska) _____ byly nepatrné rozdíly. Na nedělních (korza) _____ bývalo mnoho lidí. Z vyfouknutého (vejce) _____ vyrobíme kraslici. Babička nám vždy přinesla misku čerstvých (vejce) _____. Potřebovali bychom více (hřiště) _____. Archeologové odkryli několik středověkých (naleziště) _____. V Brně je stále mnoho (staveniště) _____. Rádi se zbavíme svého (břemeno) _____. Na (temeno) _____ hlavy měl bouli. Všechno leží na jeho (bedra) _____. Utvořte správný pád těchto podstatných (jména) _____. Lupič udeřil napadeného tupým předmětem do (záda) _____. Ke (dvířka) _____ byla připevněna závora. Topil pod kotli (uhlí) _____, protože měl málo (dříví) _____. Král snil o třech zlatých (jablko) _____.

3. Uved'te správné tvary podstatných jmen *oko, ucho, koleno, rameno*.

Zatmělo se jí před (oči) _____ v (oči) _____. Všechno se odehrálo před (naše oči) _____. Chtěl bych s tebou mluvit mezi (čtyři oči) _____. Dítě lezlo po (kolena, kolínka) _____. Na (ramena) _____ nesl celou váhu nákladu. Na (obě ramena) _____ vah visely misky se závažím. Půjdu za tebou třeba po (kolena) _____. Hučelo mu v (uši) _____. Ten hrnec má dvě (ucho) _____. Máš na punčoše (oko) _____. Myslivec objevil v lese pytlácká (oko) _____.

Skloňování přejatých podstatných jmen

1. Doplňte náležitý tvar.

Do dvou (akvárium) _____ dal rybičky. O jeho (dramata) _____ si vyprávěli po celém městě. Koupil dětem dva (glóbus) _____. Přednášky se konají v několika (cyklus) _____. Musíme se domluvit na stejném (datum) _____. Kamarád má sbírku kvetoucích (kaktus) _____. Nepovažují se za (géníus) _____. Děti měly v (album) _____ obrázek (brontosaurus) _____. V příštím (stádium) _____ musíme stanovit přesná (kritérium) _____. Seznámil nás se svými (idea) _____. Která ulice vede do (centrum) _____? O tomto (téma) _____ jsme ještě neuvažovali. Kupte si oběd v (bufet) _____. Zavazadla si uložte do (kupé) _____. Brzy se sešli ve (foyer) _____. Pojedeme na výlet na (kánoe) _____. Pěstujeme také několik (fikus) _____ a vzácné (citrus) _____.

2. Slova v závorkách dejte do správných tvarů.

Ve škole jsme se učili o (Nero, Odysseus, Paris, Cicero, Pallas Athéna a Herakles).

Nezapomeňte na (Hyppokrates, Ikaros, Kolumbus, Sysifos, Vergilius).

Líbí se mi hudba (Čajkovskij, Verdi, Ludwig van Beethoven, Wágner).

Četli jsme knihy (Moliére, Verne, Dante, Heine, Hugo).

Obdivovali jsme díla (Leonardo da Vinci, Michelangelo Buonarroti).

Ptali se nás na (Kramérius, Mathésius, Wolker, Mendel).

V naší knihovně najdete (Rilke, Iliescu, Tolstoj, Majakovskij, Nietzsche, Slowacki).

3. Vytvořte tvary genitivu singuláru.

Škultéty	Zadar	angažmá
Dumas	Karlovac	Bukurešť
hippie	aranžmá	drama
Manet	Odyssea	schéma
Konstantinopol	Alexandria	Opole

4. Ve které skupině jsou pouze nesklonná substantiva?

- a) klišé, pony, atašé, resumé, menu
- b) fiží, dražé, angažmá, precedens, šapitó
- c) kupé, Chile, kivi, precedent, tangens

Proveďte korekturu textu.

Mluvil ze snu a vzbudil obě děti. Odpadky byly odvezeny ze smetiště a hřiště. Pokrčil ramenama a zamrkal svýma očima. Přijeli s dvěma dětma na návštěvu do Karlových Varů. Mezi zděmi starého domu stáli dva hadroví panáci. Celou váhou své osobnosti se postavil za její ideje. Naučil se třem cizím řečím. Pane správče, kolik strojů jste nakoupili? V Jesenících jsme dělali túry. Vlak se blížil k Teplicům. Do Košic jsme jeli autobusem. Četl si román od L.N.Tolstoj. Začali jsme z prostředku. Co udělat s těma dvěma kariéristami. V jitrocelu jsou léčivé látky. Pane Novák, proč to děláte? Hledal některé pasáže v díle H. Heineho.

Skloňování přídavných jmen

1. Určete druh skloňování přídavných jmen (jmenné, složené, smíšené).

Laskav, hravý, pamětliv, nemocný, liščí, lila (odstín), sestřin, roven, fér (jednání), včerejší, Havlíčkův, Jitčín.

2. Utvořte druhý stupeň přídavných jmen (pokud je to možné).

Blízký, břitký, český, daleký, hebký, hezký, hladký, hluboký, kluzký, krátký, krotký, křehký, lehký, lidský, měkký, mělký, nízký, prudký, tenký, trpký, úzký, vysoký, drahý, hluchý, jednoduchý, hnědý, hustý, chudý, krutý, dobrý, tmavý, zlý, tvrdý, plachý, tichý, bílý, slibný.

3. Od následujících jmen utvořte přídavná jména v tvarech nominativu singuláru i plurálu.

Ostrava	Malta	Sicílie
Třebíč	Brandýs	Tunis
Oděsa	Aljaška	Krkonoše
Nové Město	Bzenec	Hradiště
Praha	Kroměříž	Brno
Slezsko	Zábřeh	Hradec

4. Užijte ve vhodné souvislosti následující přídavná jména:

měřící – měřicí	peroucí – prací
honící – honicí	visací – visící
plnicí – plnicí	obráběcí – obrábějící
hrající – hrací	balící – balící

5. Doplňte koncovky přídavných jmen.

Potomci Husov_ a Žižkov_, kamarádov_ rodiče, potkal jsem bratrov_ spolužáky, dohonil strýčkov_ koně, hladov_ tuláci, včel_ úl, drav_ pták, zl_ lidé, drz_ kluk, protivníkov_ útoky, lekl_ kapři, vrátili se živ_ a zdrav_, běhali bos_, zavolaal oba dědečkov_ psy.

Skloňování zájmen

1. Určete druhy zájmen.

Mého, jejich, komu, čeho, nic, lečjaký, žádnému, ničí, týmž, kterou, něčemu, mě, o němž, jaké, jichž, tu, každé.

2. Doplňte správné tvary zájmen a rozhodněte, kde můžeme užít několika tvarů.

Prosím _____(ty), už se na _____ (já) nezlob. Kdo _____ (ty) dovolil rozhodnout onu záležitost bez _____ (já). Díval se na _____ (já) s převahou a trochu se _____ (já) asi vysmíval. Knížka, kterou jsem si od _____ (ty) půjčil, se _____ (já) velmi líbila. Bolí _____ (já) hlava. Proč si nedáš od _____ (já) poradit. _____ (Já) to velmi zajímá. Pojd' s _____ (já), ukážu _____ (ty), kde se _____ (já) to stalo.

3. Zájmena v závorkách dejte do náležitých tvarů, kde je to možné, uveďte dvojtvary.

Včera jsem mluvil s (tvůj) ženou. Proč jsi nepozval také (můj) kamarád? Omluvte prosím (můj) jednání. Nemohu s (tvůj) názory souhlasit. Byl jmenován (můj) nástupcem. Nechcete nám pomoci v (náš) práci? Nemluvíme sestře do (její) záležitostí. (Její) slov si velmi vážím. Poslali jsme pozdravy (náš) známým. (Váš) zprávám příliš nevěřím. Nejsem spokojen s (váš) výsledky. Odejdu pouze s (váš) souhlasem. Nevěděl jsem, že se (tvůj) sestra provdala.

4. Zájmena *týž/tentýž* dejte do náležitého tvaru.

Vstávám vždy v (táž) _____ hodinu. Máme (totěž) _____ práva a (tatáž) _____ povinnosti. Mužstvo nastoupilo s (tentýž) _____ brankářem jako loni. Vzhledem k počasí dosáhla pokusná stanice s (táž) _____ sadba a za (táž) _____ podmínek lepších výsledků. Uposlechl jsem s (táž) _____ výhradami jako ty. Hlásili se stále (tentýž) _____ uchazeči. Obě události se zběhly v (tentýž) _____ dni. Mysleli jsme oba na (tatáž) _____ osobu. Setkáme se na (totěž) _____ místě jako dnes. Zabýval jsme (tentýž) _____ problémy a došel jsme k (tentýž) _____ závěrům jako můj přítel. Musíš se na (táž) _____ věc dívat (totěž) _____ očima. Proč chceš stále mluvit o (totěž) _____ tématu s (tentýž) _____ lidmi? Na mnoha úřadech pracují stále (tentýž) _____ lidé.

5. Doplňte text náležitými tvary zájmena *jenž*.

Toho večera, o _____ mluvím, se strhla přestřelka. Pořád se plete do věcí, o _____ vlastně rozhodují druzí. Nechci napínat vaši trpělivost podrobnostmi, pro _____ nebude stejně místa v naší kronice. Potkal jsem ženu, _____ jsem kdysi znával. Peníze, _____ jsem měl splatit dluh, mi ukradl zloděj, _____ policie nevypátrala. Díval se do noci, _____ nás obklopovala, dokud jsem nezaslechl zvuk, na _____ jsem čekal. Lidé, _____ se k místu nehody seběhli, se snažili pomoci ze všech sil. Moji přátelé, _____ jsem důvěřoval, mne neopustili.

Skloňování číslovek

1. Určete druhy číslovek.

Moře lidí, dva miliony korun, pětkrát, několikáté zpoždění, pětice dívek, patery kalhoty, třetina času, sedm devítin, čtvero ročních období, nultá minuta, poslední návštěvník, mnohonásobný mistr světa, dvaapůlkrát.

2. Doplňte vhodné tvary číslovek *dva, oba, tři, čtyři*.

Na (oba) _____ březích rostly vysoké topoly. Přiznám se, že (oba) _____ otázkám jsem nerozuměl. Úřední hodiny jsou dnes od (dva) _____ do (čtyři) _____. Stál jsem pevně na (oba) _____ nohou. Zkoušeli jsme otevřít dveře (dva) _____ klíči. V tomto případě vlastně hrají (dva) _____ proti (tři) _____. To bych neudělal ani (čtyři) _____ rukama. Říká se, že (dva) _____ pánům nelze sloužit. O (oba dva) _____ městech jsme se učili v zeměpise. (Tři) _____ ranami ho srazil k zemi. Mezi těmito (dva) _____ body ved'te přímku. Nemohu přece najednou mluvit se (tři) _____ lidmi. Celou záležitost shrnul do (dvě, tři) _____ bodů. Počítali jsme se (čtyři) _____ minutami odpočinku. (Dva) _____ členům družstva se to podařilo. Řekl to (dva, tři, čtyři) _____ slovy.

3. Doplňte správné tvary číslovky *sto*.

Dvě (sto) _____ diváků odešlo už před koncem zápasu. Jak jsi přišel ke (sto) _____ korunám? V knihovně mám asi tři (sto) _____ detektivek. Ze (sto) _____ padesáti uchazečů bylo přijato jen šedesát. Bez (sto) _____ korun se snad ještě obejdu. Oprava auta nás stála dvě (sto) _____ korun. Ke dvěma (sto) _____ fanouškům domácích se připojilo tři (sto) _____ fanoušků hostujícího mužstva. Zloděj obral stařenku o pět (sto) _____ korun. Ze (sto) _____ případů jen jeden končí smrtí.

4. Přečtěte správně číslovky a slova v závorkách.

Zaplatil jsem obědy posledními 525 (koruna) _____. V místnosti bylo 633 (sedadlo) _____. Včera (přijít) o život 51 (cestující) _____. Co budete dělat s vyhranými 732 000 (koruna) _____? Pořídil jsem všechno s 1000 (koruna) _____. Loni byl dokončen objekt s 442 (místnost) _____. Při srážce se potopila loď s 15 876 (tuna) _____ nákladu. Po odečtení 3005 (koruna) _____ zbývá uhradit částku 69 565 (koruna) _____. Silnice se opravuje v úseku mezi 248. a 292. (kilometr) _____. Oslavili jsme 650. _____ výročí založení Karlovy univerzity. Nový úsek dálnice měří 62,6 km. _____

5. Doplňte správné tvary neurčitých číslovek *mnoho, málo*.

Nemohu souhlasit jen s (málo) _____ rozhodnutími. O (mnoho) _____ problémech jsme už dávno diskutovali. Vyprávěl jsem si o tom s (mnoho) _____ kamarády. V (mnoho) _____ zemích se jezdí vlevo. Nerozumí jen (málo) _____ věcem. O (málo) _____ nemocech se dá s jistotou říct, že známe její příčiny. U (mnoho) _____ měst vyrostly zahrádkářské kolonie. V (mnoho) _____ případech jsi měl pravdu.

6. Slova v závorkách dejte do správného tvaru:

se (100 lidí)	k (pár korun)
ke (160 korun)	ke (3000 korun)
s (1898 korun)	po (čtvrt rok)
s (1222 korun)	o (5 milion) uchazečů
bez (půl milion)	

7. Proved'te korekturu textu.

O dvou cenných papírech mi řekl, ostatních sedm mi zatajil. Měli jsme odpolední vyučování od třech do čtyřech. 5. hodina skončila a my jsme šli konečně domů. Od 8 do 9 máme angličtinu, takže kolem 10 už budu doma. Ve 120km rychlosti nezvládl zatáčku a vjel do příkopu. K jejím pět tisícům korun přidal svých dvěstě dolarů. Najdi si to ve svazku 6., na stránce 58., kapitole 12. Přijed'te v 7,30, abychom stihli přednášku. Co mám udělat s oběmi lístky do divadla? Z knihovny mě už dva krát poslali upomínku. Tento podnik měl 20 násobný převis poptávky. Byli tam třicet tři žáci. V Brně skončil 48 ročník Závodu míru. Labe má délku 1262 km od pramene k moři. Před 200 – 250 lety měli učenci velmi nejasnou

představu o hvězdách v Mléčné dráze. Spokojím se s 500 Kč odměny. Naplň láhev ze $\frac{3}{4}$ vodou.

8. Utvořte správné tvary číslovek.

V bytě jsou (5) _____ hodiny, (2) _____ jsou bicí. Bydlíme ve (3) _____ místnostech a topíme ve (3) _____ kamnech. Do dvora vedou (2) _____ vrata a (1) _____ dvířka. Mám (3) _____ nové rukavice, (1) _____ pletené a (2) _____ kožené. Už (2) _____ Vánoce jsme strávili na venkově. Můžeme si vybrat ze (4) _____ jakostí. Zájmeno já má ve (3) _____ pádech (2) _____ tvary, delší a kratší. Rozlišujeme podstatná jména (3) _____ rodu. Po dědečkovi jsem zdědil (6) _____ kapesní hodinky. Skladba pro (2) _____ klavíry a (2) _____ housle. Do místnosti vedou (3) _____ dveře. Každé auto je vybaveno (2) _____ brzdou, ruční a (2) _____ okružovou nožní.

Slovesa

1. Utvořte tvary jednoduché a složené, určité a neurčité od následujících sloves.

Psát, přát, kupovat, zmrazit, sypat, chytit, otevřít.

2. Zařad'te do tříd a ke vzorům.

Myslit, zobat, bolet, bydlet, spát, vrzat, plakat, pít, žít, šumět, vyčistit, dřímat, navléci.

3. Doplňte variantu a zvažte, zda je stylově rovnocenná nebo ne.

loupu	náležejí
nech	očist'
bydlel	myslel
maži	mohu
peku	píší
moci	spouštějí
nesouvisejí	dotkl
skřípe	tištěn

4. Infinitivy v závorkách nahrad'te přítomnými (budoucími) tvary oznamovacího způsobu.

Některé druhy hmyzu (přenášet) _____ nemoci. Oni to neradi (vidět) _____. Lidé si někdy zbytečně (nerozumět) _____, často se na sebe (rozzlobit) _____ pro maličkosti. Oni mi vždy (chtít) _____ pomoci. Rodiče mi ve všem (věřit) _____. Vegetariáni (nejíst) _____ maso. Děti na podzim (pouštět) _____ draky. Oni (dělat) _____, jako když to (nevidět a neslyšet) _____, ale zatím o tom dobře (vědět) _____. Na kraji lesa (křičet) _____ sojky. Mouchy (nesnášet) _____ průvan.

5. Infinitivy v závorkách nahrad'te tvary přičestí minulého.

Zubní lékař mi (vytrhnout) _____ bolavý zub. Čestní hosté (zaujmout) _____ místo na tribuně. Obránce (vykopnout) _____ míč z prázdné branky. Soud (přihlédnout) _____ k dobrému chování viníka. Auto (zahnout) _____ za roh. Policisté pachatele (dostihnout a zatknout) _____. Bylo ticho. Nikde se nic (nepohnout) _____. Stromky zasazené podél silnice (uschnout) _____ docela. (Usednout) _____ do křesla, aby (odpočnout si) _____. Jakmile žáci učitele (zahlédnout), _____ (rozběhnout se) _____ na svá místa.

6. Slova v závorkách nahrad'te přítomnými tvary oznamovacího způsobu (pokud je to možné, užitje dvojích tvarů).

Na jaře zahradníci (zrýt) _____, (uhrabat) _____ a (osít) _____ záhonky, (přivázat) _____ stromky k podpěrám a (ořezat) _____ zmrzlé větvičky. Tuto látku (nemoci) _____ žáci bez výkladu (zvládnout) _____. (Přát) _____ vám mnoho štěstí. Děti (klouzat se) _____ po zamrzlých loužích. Někteří lidé (pít) _____ příliš mnoho kávy. Říká se, že psi, kteří (štěkat) _____, (nekousat) _____. Každé ráno (pít) _____ trochu čaje. Všichni začátečníci obvykle (tápat) _____. Oni (chtít) _____ jít s tebou, ale počkej až se v klidu (najít) _____.

7. Nahrad'te infinitiv správnými tvary přítomného času (uved'te všechny možnosti).

Čestní lidé nikdy (nelhat) _____. Všichni naši studenti (podepsat) _____ dohodu. Přítomní (prokázat) _____ svou totožnost. Roztoky různé nasycenosti (vřít) _____ při různých teplotách. Stroj (příst) tenké vlákno lépe, než to (moci) _____ dokázat lidské ruce. Jsem tak unaven, že se sotva (vléci) _____. Zdá se, že sousedovy děti (stonat) _____, protože slyším jak často (plakat) _____. Počkejte na mě, až se (vykoupat, obléci, učesat) _____. (Vrzat) _____ nám dveře. Mám dost času, (nařezat) _____ a (naštípat) _____ třísky.

8. Slovesa v závorce užitje v rozkazovacím způsobu.

(Pomoci) _____ si sám. (Vědět) _____, že to zvládneš. (Jíst) _____ ovoce a zeleninu. Všichni si (vzít) _____ sváteční šaty. (Přihlásit se) _____ ke zkoušce. (Přivést) _____ ho teď sem. (Přijít) _____ brzy večer domů. (Vzít) _____ mě s sebou. (Sníst) _____ to všechno.

9. Spojení slov užitje ve větách se slovesy v trpném rodě.

zajmout nepřítele

začít práci

navléknout nit

oblehnut město

přitisknout ucho ke zdi

přijmout hosta

napnout plachty

dosáhnout úspěchu

vytisknout knihu

vytáhnout stavidla

10. U sloves určete slovesný rod.

Hudebníci dobře sladili nástroje v orchestru. Z mokré půdy se plevel snadno vytrhává. Později bylo zjištěno, že Petr byl nemocný už několik týdnů. Tato píseň se často zpívala u táborových ohňů. Kamení bylo rozdrceno na drobný štěrk. Důležité zprávy se hlásily každou hodinu. Chemik precedil roztok přes filtrační papír. Koberec se čistí chemicky. Výstava se konala až do prosince. Vyčistil ložiska stroje. Všechny nádoby se naplnily vodou až po okraj.

11. Vyhledejte v textu přechodníky.

Jsa hmotně zabezpečen, hodlal se v budoucnu věnovat studiu. Vrata stodoly, zaskřípavše pronikavě, rozevřela se jako tlama obrovského zvířete. Odloživši svůj nástroj, odstrčila zlehka přivřené dveře. Pak vzala cimbál, uchopivši obě paličky a udeřila. Položiv mu otázku, zadíval se mu upřeně do očí. Zanechav za sebou otevřené dveře, odešel do polí. Schovali se v nejtemnějším koutě, tiše sténající a zatínající si nehty do dlaní. Přibližovali se k nám, ani o tom nevědouce. Spěchala tam, jsouc zvědavá, jak to dopadne. Spatřivši ji, rozesmála se jako nikdy dříve. Polyká na prázdno, pokoušeje se zaplašit bolest. Rozloučivše se,spěchala na nádraží.

12. K dokonavým slovesům utvořte odpovídající slovesa nedokonavá:

obléct	utéct	říct
napsat	zblednout	pomoct
zavřít	poslat	shýbnout se
usnout	rozbít	ucpat
rozhodnout se	minout	zapomenout
hodit	obrátit se	zkazit
narodit se	zestárnout	nakrmit

13. K nedokonavým slovesům utvořte odpovídající slovesa dokonavá:

tvrdnout	vítězit	roztahovat
ničit	vadnout	pípat
vybírat	dávat	nakupovat
tuhnout	promíjet	kousat

14. Proved'te korektury v textu.

Která tiskárna ti vytisknula tak pěkné navštívenky? Byl tvůj kamarád přijmut na vysokou školu? Byl přitištěn ke zdi a nemohl se ani pohnout. Čekala na jeho obejmutí. Dělal si starosti

s vypětím proudu, poněvadž potřebovali zkoušet nový přístroj. Začli se usmívat, protože pochopili její rozpaky. Když jsem si odpočal, pustil jsem se do práce. Přijmul mě se strojenou zdvořilostí. Pronajmuli jsme si domek na celou dovolenou. V plánu nebyly obsáhnuty všechny body. Stará jabloň nám letos v létě ushnula. Nejdřív se začnul bránit, potom ale doznal svoji vinu. Vyzdvižení peněz z banky mu dělalo potíže.

Příslovce

1. Dokončete věty podle toho, zda jde o spřežky nebo o spojení předložky se jménem.

Na hoře
Nahoře
Z pravidla
Zpravidla
Na místo
Namísto
Z paměti
Zpaměti
Po tichu
Potichu

2. Rozhodněte, kdy se jedná o příslovce a kdy o předložku.

Udělal jsem jí to *kvůli*. Chodník vede *napříč* zahradou. Jsem úplně *mimo*. Jedu náhodou *kolem*. Bydlíme hned *vedle*. *Okolo* domu rostou květiny. *Díky* tobě se cítím zase dobře. Udělal jsem to jemu *navzdory*. Seděl *uprostřed*.

3. Utvořte druhý stupeň příslovcí:

tiše	blízko	rychle
dobře	zle	nízko
hluboko	draze	zdravě
bezpečně	chutně	široko
snadno	jednoduše	dlouho
vysoce	vesele	škaredě

4. Z čeho byla utvořena následující příslovce?

takříkajíc	přítom	přesčas
mimoto	zasvé	vleže
dokola	zčásti	posvém
nechtě	vyjma	mimoto

Předložky

1. Následujících předložkových spojení a příslovečných spřezek užitě vhodně ve větách.

Do konce
Dokonce
V tom
Vtom
S patra
Spatra
Do slova
Doslova
Na čisto
Načisto

2. Odlište předložky primární a sekundární.

Zůstal tam přes hodinu. Nepřijel na soustředění kvůli nemoci. Chodili jsme okolo jezera. Během války padlo na bojištích na miliony lidí. Za hodinu budeme hotovi. Podařilo se to díky jeho obratnosti. Přes otcův zákaz odešel na fotbal. Vůči Petrovi nemám námitek. Navzdory dešti bylo venku příjemně. Blížili jsme se ku Praze. Vzal knihu ze stolu.

3. Zvažte vhodnost užití předložky (případně vyjádření opravte), uveďte slohové zabarvení předložek (ověřte v SSČ).

Pracovat dle návodu, udělat to skrz mínění jiných, dívat se skrz brýle, dorozumívat se skrz tlumočnicka, zachovat se nečestně vůči ostatním, budoucnost závisí od mládeže, myslet si to přes celou dobu, nehledě k nedostatkům.

4. Doložte příklady vazby/y předložek.

bez, na, k, kromě, přes, vůči, v, s, z, vyjma při

Spojky

1. Rozlište spojky souřadící a podřadící.

Odešel, než jsem mu stačil poděkovat. O tom, že uvažuji správně, mě přesvědčil jeden londýnský fotograf, když mi řekl, abych v Anglii uspořádal výstavu. Jestliže bude pršet, zůstaneme doma, nebo půjdeme do muzea. Nic si nevzal, třebaže měl hlad. Jít tam, či raději zůstat doma? Hned prší, hned svítí slunce. Pozvali jsme ho, on však naše pozvání odmítl. Parlament zákon schválil, avšak pan prezident jej nepodepsal. Byl velice unaven, a nadto se

ještě nachladil. I když mě to těší, úplně spokojen nejsem, poněvadž jsem nedosáhl toho, čeho jsem dosáhnout chtěl. Prohráli jsme, protože nám chybělo štěstí.

2. Určete, které výrazy jsou spojky.

Přijdeš, že? Řekl mi, že nepřijde. Aby ses tam nenachladil. Poradil mi, abych pil bylinkový čaj. To byl ale film! Ale nepovídej! Nezlob se, ale bolí mě hlava. A půjdeme o kousek dál. Co když ten vlak nestihneme. Když bude pršet, zůstaneme doma.

Částice

1. Najděte v textu částice.

Nemá bohužel čas. To je bezesporu nejvýznamnější dílo. Prý se odstěhovali do Prahy. Kéž už by byly prázdniny! Že se ptáš. Vždyť je teprve šest hodin. To je ale teplo. Beztak už nepřijde. To se ti jenom zdá. Tak teda neshledanou. To to špatně dopadlo. Copak jsem to neříkal? A bude tady ticho! Ať jsi hned zpátky! To je mi pořádek! Kdyby se tak na mě usmála! Aby tak nepřišel! Cožpak jsi ho neslyšel? K tomuto setkání opravdu došlo. Beztoho ni neděláš. Však já to tak nenechám! To je záležitost čistě naší rodiny. Naneštěstí už odešel.

Citoslovce

1. Vyhledejte citoslovce.

Haló, kdo volá? Au, au, nech toho! Plác a bylo po mouše. . Fuj, kde se to tu vzalo? Nono, jen pomalu! Šup s tím do kamen. To bylo, panečku, pochutnání, mňam! Bože, to je nádhera! Vrabec frnk do křoví. Najednou bác na okno. To byl člověče den! Kocour hop na strom. Heč, půjdu na ples! Hú, to je zima! Běda, co jsem to udělal! Hajdy zpátky do postele! Vida, už ho tu máme. Ach, to je trápení! Pa, řekl mazlivě.

2. Jakou slovnědruhovou platnost mohou mít tyto výrazy?

pane, k čertu, hrome, hanba, sláva, běda